

ПІСЛЯДИПЛОМНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА СУЧАСНА ПРАКТИКА

У статті розкрито коло питань щодо систематизації шляхів вирішення проблем підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у зарубіжних країнах. Проведено аналіз розвитку сучасної складної системи, якою є післядипломна педагогічна освіта, що спрямована на досягнення діалектичного взаємозв'язку, взаємодії та взаємодоповнення умов реалізації основних принципів функціонування сучасної системи фахового вдосконалення педагогів.

Ключові слова: *інноваційний розвиток освіти, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, система післядипломної педагогічної освіти, фахове вдосконалення педагогів, професійна компетентність.*

В статье раскрывается круг вопросов по систематизации путей решения проблем подготовки и повышения квалификации педагогических кадров в зарубежных странах. Проведен анализ развития современной сложной системы, какой является последипломное педагогическое образование, направленное на достижение диалектической взаимосвязи, взаимодействия и взаимодополнения условий реализации основных принципов функционирования современной системы профессионального совершенствования педагогов.

Ключевые слова: *инновационное развитие образования, повышение квалификации педагогических кадров, система последипломного педагогического образования, профессиональное совершенствование педагогов, профессиональная компетентность.*

In article the reveals range of issues concerning the systematization of solutions to the problems of training and professional development of educational staff in foreign countries. Also was conducted the analysis of the modern complex systems, which is a post-graduate pedagogical education, that aims to achieve a dialectical interrelation, cooperation and complementarity conditions for the implementation of basic principles of the modern system of professional improvement of educators.

Key words: *innovative development of education, training educational staff, the system of postgraduate education, professional improvement of educators, professional competence.*

Післядипломна педагогічна освіта на сучасному етапі розвитку відзначається різноманітністю організаційних структур, змісту, форм і методів освіти дорослих, що обумовлено специфічними рисами історичного розвитку, національними традиціями та пріоритетами освітніх потреб педагогічних працівників. Разом із тим, на систему, що сформувалася, суттєво впливають зовнішні чинники: процеси глобалізації суспільства, інтернаціоналізація освіти, діяльність міжнародних організацій, які акумулюють прогресивні педагогічні ідеї і висувають нагальні вимоги щодо її вдосконалення. Відтак відбувається формування спільних тенденцій розвитку педагогічної галузі у світовому освітньому просторі, що, значною мірою, визначає вектори подальшого реформування національної системи післядипломної педагогічної освіти.

Питання підготовки та підвищення кваліфікації вчителів у сучасних умовах відображено у таких важливих документах міжнародних організацій, прийнятих на початку XXI століття: ОЕСР/ЮНЕСКО «Учителі для шкіл майбутнього: аналіз всесвітніх показників у галузі освіти 2001 р.» (Teachers for Tomorrow's Schools: analysis of the World Education Indicators. 2001 Edition); Доповідь Світового банку «Навчання впродовж життя в умовах нової економіки» (Life long Learning in the Global Knowledge Economy: Challenges for Developing Countries); Доповідь ОЕСР «Залучення, розвиток і збереження ефективних вчителів» (Attracting, Developing and Retaining Effective Teachers), підготовлену за результатами міжнародного дослідження.

У представлених документах зроблено огляд стратегічних підходів і компенсаційних заходів, які приймаються урядами різних країн з метою залучення до роботи з дітьми кваліфікованих учителів, стимулюючи різними засобами їхній професійний саморозвиток. Особлива увага приділяється таким аспектам, як порівняння вимог до нинішнього й майбутніх поколінь учителів з огляду на їх професійну компетентність; урахування змін щодо ролі вчителя в освітньому процесі при переході до сучасного інформаційного суспільства. Пропонуються рекомендації щодо створення умов для підвищення професійного рівня й соціального статусу шкільних учителів та ін.

Слід зазначити, що, незважаючи на рекомендаційний характер міжнародних документів, вони мають значний вплив на освітню політику, педагогічний світогляд і розробку основних нормативно-правових актів, які мають значення для розвитку систем післядипломної педагогічної освіти в багатьох країнах світу, зокрема й в Україні.

Одним із головних пріоритетів західних освітніх реформ є професійна компетентність педагогів, а провідними напрямками у багатьох країнах світу – підготовка вчителів до освітніх реформ; консолідація організаційних структур у сфері підвищення кваліфікації та реалізації національних систем післядипломної освіти; підвищення якості фахового удосконалення та підготовки вчителів; стимулювання педагогічної майстерності; зосередження уваги на спільних діях у сфері підвищення кваліфікації вчителів.

Так, важливим кроком у галузі підвищення кваліфікації педагогів США було створення Національного науково дослідного центру з навчання вчителів,

який ініціював широкомасштабні міжнародні дослідження у галузі післядипломної освіти педагогічних кадрів із метою пошуку шляхів оптимізації функціонування системи підвищення кваліфікації, раціонального використання наявних матеріальних ресурсів, а також взаємообміну й вивчення набутого кожною країною досвіду. Висновки й рекомендації цих досліджень призвели до суттєвих позитивних змін у галузі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів і слугували основою для розробки нових моделей організації процесу підвищення кваліфікації вчителів.

Пріоритетним напрямом державної політики США в галузі національної освіти є рекрутинг (від фр. *recruit* – набирати, вербувати), збереження та стимулювання праці вчителів, які готують американських дітей бути конкурентоздатними в умовах глобальної економіки. У школах країни набули поширення різноманітні форми підвищення кваліфікації вчителів, зокрема відвідування занять наставниками з подальшим аналізом; запровадження інноваційних програм у системі підвищення кваліфікації вчителів; упровадження літніх курсів для перепідготовки вчителів при великих університетах і коледжах, які мають відповідну матеріальну базу і отримують дотації з федерального бюджету.

Діяльність літніх курсів включає два етапи: перший – літні заняття з вивчення фахового предмета; другий – професійна підготовка впродовж навчального року. Означені курси працюють у липні-серпні упродовж шести-восьми тижнів. Заняття проводяться щоденно, практикуються різні форми лекцій, семінарів, практичних занять, пропонується самостійна робота. Головне завдання таких курсів – ознайомлення педагогів зі змістом нових програм, підручників і навчальних посібників.

У системі підвищення кваліфікації вчителів переважає інформаційний підхід, який ураховує сучасний стан науки. Існують також річні курси без відриву від роботи, які проводяться щотижня у вечірній час за кошти Національного наукового фонду.

Останнім часом у країні спостерігається стійка тенденція до централізації освіти. Так, на державному рівні приймаються рішення стосовно поновлення цінності диплома середньої школи шляхом урегулювання стандартів та підвищення якості перепідготовки вчителів. На федеральному рівні чітко визначаються тенденції, що пов'язані з професійною діяльністю вчителів: акредитування всіх педагогічних навчальних закладів; створення добровільної національної системи оцінювання успішності для визначення рівня підготовки вчителів; створення програм резидентури вчителів – винятково підготовлених рекрутів для шкіл із високим рейтингом неуспішних учнів із малозабезпечених сімей; розширення й додаткове фінансування програми моніторингу; підтримка нових та інноваційних шляхів підвищення зарплати вчителям.

Держава постійно контролює і стимулює проведення штатами жорстких реформ діяльності державних шкіл США. Федеральний уряд надає істотне фінансування освітнім галузям тих штатів, які погоджуються з вимогами держави та приймають ці програми.

Для здійснення заходів щодо створення і розвитку цілісної системи професійної компетентності педагогів докладають багато зусиль уряд і місцева влада Японії. Їх спільні заходи спрямовані на об'єднання навчальних закладів різних типів, які належать до системи неперервної освіти. З одного боку, влада забезпечує взаємодію та координацію громадських програм та програм у галузі освіти, професійного навчання з іншими програмами, що належать до неперервної освіти, а з іншого – створює механізм для отримання інформації про можливості навчання, стимулювання педагогічної праці, а також забезпечує консультаційні послуги завдяки використанню комп'ютерної інформаційної мережі.

Так, у Японії під кваліфікацією розуміють обсяг знань, практичних навичок і умінь, необхідних насамперед для вирішення нагальних педагогічних проблем, що накопичуються з певним досвідом. Японські педагоги прекрасно усвідомлюють, що їх приймають на роботу не тільки за їхні вміння здійснювати освітню діяльність, а, головним чином, за бажання та готовність постійно вчитися і підвищувати свою професійну майстерність.

У шкільній політиці Франції простежується характерний підхід до якісно нового розвитку системи освіти, підвищення її ефективності, більш раціонального використання кадрових ресурсів. Вирішення цих проблем, у першу чергу, пов'язують з інтенсифікацією педагогічних досліджень, формуванням наукової бази для постійного оновлення навчального процесу, підвищення педагогічної компетентності, розробкою конкретного механізму у сфері освіти. Головним науково-педагогічним центром Франції є Національний інститут педагогічних досліджень, підпорядкований Міністерству національної освіти. У країні також функціонує Комітет наукової оцінки досліджень в освіті, працюють академічні заклади післядипломної підготовки вчителів та університетські інститути підготовки вчителів, які почали стрімко розвивати нові тенденції у неперервній освіті вчителів.

Учителі мають можливість ознайомитися з новітніми методами навчання та інформаційно-комунікативними технологіями у Центрах педагогічної документації – установах з інформаційними, технологічними і методичними ресурсами, які оперативно реагують на зміни у суспільстві та педагогічній сфері. Головне завдання таких Центрів – забезпечення інформаційними та технологічними ресурсами користувачів, розповсюдження ефективних педагогічних технологій, організація видавничої діяльності.

Післядипломна освіта Франції – це особиста і факультативна справа вчителя. Критерії відбору учасників курсів (стажувань) професійного вдосконалення часто залежать від мотивації вчителя, рішень керівників навчальних закладів, а також від можливості заміни вчителя. Часто саме адміністрація школи подає заявку на участь учителя в курсах до установ, які відповідають за їх професійне вдосконалення. Участь у підвищенні кваліфікації чи навчальному стажуванні є справою суто особистою. Лише в окремих випадках, коли трапляються певні потреби в одночасній перепідготовці всіх викладачів певного предмета (це відбувається після значних змін навчальних програм), Міністерство національної освіти змушене вдаватися до масових

заходів, які наближаються за формою до підвищення кваліфікації в Україні. Повна тривалість усіх періодів безперервного навчання у Франції за кошти бюджету чи організації з початку активного професійного життя до моменту виходу на пенсію складає один рік (або 1200 годин, якщо підвищення кваліфікації відбувається без відриву від виконання виробничих чи службових обов'язків). При цьому під час проходження курсів (стажувань) існує система заміни вчителів студентами, які навчаються в педагогічних ВНЗ.

У Федеративній Республіці Німеччини організація підготовки та післядипломної освіти вчителів базується на давніх традиціях та відзначається відсутністю загальнодержавної системи підвищення кваліфікації вчителів. Кожен регіон має свою структуру навчальних закладів, де діють власні правила щодо термінів підготовки вчителів, вимог до змісту освіти, педагогічної компетентності та кваліфікації, яка присвоюється вчителям. Сучасна німецька модель професійної практичної підготовки вчителя передбачає систему наставництва («навчання майстром»), яка, серед іншого, ґрунтується на твердженні, що персонал вищого навчального закладу переважно неспроможний провести експертну оцінку дій учителя. У зв'язку з цим система післядипломної освіти набуває надзвичайно великого значення, допомагаючи професійному становленню вчителя. Педагоги вдосконалюють професійну компетентність не тільки на курсах перепідготовки, а й у процесі самоосвіти, яка включає оволодіння різноманітними знаннями, практичними вміннями, на які значною мірою впливає сучасний технологічний розвиток суспільства.

На території Великої Британії з метою розробки й реалізації нового національного курсу в галузі підвищення кваліфікації вчителів та заохочення їх до роботи у навчальних закладах було створено агентство з підготовки вчителів. У Сполученому Королівстві вдосконаленням професійної компетентності вчителів займаються на всіх рівнях: національному, регіональному та місцевому. Розрізняють «внутрішні» та «зовнішні» джерела підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. До внутрішніх джерел належать заходи, які плануються й організуються школою та безпосередньо вчителем, а до зовнішніх – різноманітні курси в учительських центрах при міських та регіональних управліннях освіти, університетах, вищих педагогічних навчальних закладах, а також проведення консультацій тощо.

Щодо ефективності самих курсів, то в Англії та Уельсі немає єдиної національної системи оцінювання підготовки вчителів. Суто національним надбанням англійського досвіду слід вважати так звану «систему підготовки», яка включає різні недержавні організації, місцеві адміністрації, професійні асоціації, видавництва, що підтримують і сприяють розвитку педагогічної освіти в країні, зокрема удосконаленню педагогічної компетентності. Так, в Уельсі підтримка програм підвищення післядипломної освіти забезпечується з боку центрального уряду. Виконання програм підвищення фахової компетентності вчителів організовується навчальними закладами, які забезпечують відповідних спеціалістів із місцевих органів освіти і вищих навчальних закладів, а також незалежних консультантів. Такі навчальні заклади відводять на засвоєння програм підвищення кваліфікації до п'яти днів на рік.

Окремі фонди виділяють школам кошти на вдосконалення післядипломної освіти педагогів й за програмою «Гранти для підтримання освіти та підготовки» (“GEST”), яка поєднує у собі як фінансування відповідної підготовки, так і інші форми післядипломної освіти.

В Англії та Уельсі система післядипломної освіти працюючих учителів концентрується за двома напрямками:

- удосконалення набутих умінь і навичок педагогів;
- оволодіння новими знаннями, формування нових умінь і навичок.

Вибір методів викладання залежить від мети конкретного курсу післядипломної освіти або перепідготовки, їхня типологія включає як загальноприйняті педагогічні прийоми, приміром, лекції, групові дискусії, дистанційне навчання, так і спеціальні методи, які можна віднести до окремих методик викладання певного профілю.

Цікавим є досвід роботи щодо вдосконалення кваліфікації вчителів у наших сусідів з Польщі. У країні на удосконалення професійної компетентності вчителя та на реалізацію завдань системи освіти і вдосконалення мають певний вплив демографічні процеси, а також зміни у суспільно-політичній системі. Щоб осучаснити професійне удосконалення педагогічних працівників, було введено нові функції: вчитель-опікун, стажист (ментор), який має вводити молодого вчителя у професію; лідера блокового (предметного) об'єднання спеціалістів, який повинен організовувати і керувати роботою об'єднання вчителів та надавати їм методичну допомогу; лідера об'єднання вихователів, який організовує та керує роботою вихованців та допомагає і координує виховну діяльність школи; лідера внутрішньошкільного вдосконалення кваліфікації вчителів (ВВКВ), завдання якого – координація вдосконалення фахової майстерності, дослідження потреб, пов'язаних із професійним розвитком, та організація деяких форм удосконалення відповідно до пріоритетів школи.

У структурі підготовки вчителів важливим є забезпечення можливостей передачі «вгору» запитів і потреб розвитку (вдосконалення) окремих осіб, об'єднань і шкіл та спрямування «вниз» широких ініціатив у сфері розвитку освіти, а також відповідні реакції на виявлені потреби.

Слід зазначити, що вдосконалення кваліфікації вчителів у Польщі на початку XXI століття не може характеризуватися ані надмірним практицизмом, ані яскравою однобічністю. Особливо актуальним у такий важливий для освіти час є вдосконалення професійної компетентності вчителів у галузі поширення культури та підготовки особистості до участі в реалізації викликів суспільства. Фундаментом нового мислення у сучасній Польщі є об'єднання ерудиції та індивідуальності вчителя.

Сучасна освітня реформа у Росії обумовлена глибокими соціальними, економічними та політичними зрушеннями, які відбуваються сьогодні в країні. Прогресивна педагогічна наука інтенсивно відновлює гуманістичні традиції національної й світової педагогіки, відкриваючи нові обрії розвитку школи. Цілі, засоби й гарантії незворотності реформи школи – це демократизація освіти, яка передбачає право педагогів на творчість, на власний незалежний

стиль, на свободу вибору педагогічних технологій, підручників, методів оцінки тощо.

У формуванні системи професійної компетентності педагогічних кадрів у Росії враховуються прогресивні елементи позитивного досвіду розвинутих країн світу. Провідну роль у розв'язанні проблеми перепідготовки та підвищення кваліфікації вчителя відіграють інститути додаткової освіти. Однак все більшого поширення набувають короткотермінові курси, тренінги, стажування вчителів, де зазвичай викладають провідні науковці, фахівці у галузі педагогіки та психології. Водночас відсутність у Росії загальної концепції розвитку системи післядипломної освіти змушує ці інститути шукати свої власні шляхи модернізації у перехідний період.

Таким чином, вирішення проблем підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у багатьох зарубіжних країнах здійснюється на основі концептуальної стратегії, яка базується на глибокому системному аналізі результатів діалектичного взаємозв'язку, взаємодії та взаємодоповнення умов і основних принципів функціонування сучасної системи фахового вдосконалення педагогів.

Зарубіжний досвід та сучасна практика щодо перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників освіти свідчить про значні методологічні, науково-теоретичні та практичні досягнення у цій галузі, якими доцільно було б скористатися для вдосконалення національної системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Адже система післядипломної педагогічної роботи була і залишається впливовим фактором переосмислення перспектив і пріоритетів освітянської сфери, формування інтелектуального та культурного потенціалу учасників навчально-виховного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вульфсон Б. Л. Стратегия развития образования на Западе на пороге XXI века / Б. Л. Вульфсон ; Университет Российской академии образования. – М. : УРАО, 1999. - 208 с.

2. Исаева Б. В. Система повышения квалификации учителей в Великобритании / Б. В. Исаева // Проблемы высшей школы за рубежом. – М. : МГЗПИ, 1990. – С. 42-58.

3. Кіщенко Ю. Методи викладання і форми оцінювання у системі підвищення кваліфікації учителів Англії та Уельсу / Ю. Кіщенко // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2001. – Вип. 3 – С. 157-167.

4. Кошманова Т. Е. На шляху до новітньої педагогічної освіти (на прикладі університету штату Мічіган, США) / Т. Е. Кошманова. – Львів : Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2000. – 234 с.

5. Пуховська Л. П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності : монографія / Л. П. Пуховська. – К. : Вища школа, 1997. – 180 с.

6. Синенко С. Проблеми післядипломної освіти вчителів у країнах Західної Європи / С. Синенко // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи : зб. наук. праць. – К. : Логос, 2001. – Вип. 4.

7. Синенко С. Організація післядипломної освіти педагогів в Англії і Уельсі / С. Синенко // Освіта на Луганщині. – 2001. – № 1.

8. Centor M. School of the Future / M. Centor. – USA, 1985. – P. 113-119.

9. Pachocinski R. Zarys pedagogiki porowna werej / R. Pachocinski. – Warszawa, 1998.

10. Reforma systemu edukacji. Projekt. – Warszawa, 1998.

Дата надходження до редакції: 20.01.2014 р.